

ШЛЯХИ І ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА СВОБОДУ РЕЛІГІЇ І ЦЕРКВИ В КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА

У статті автор окреслює регламентовані чинним вітчизняним законодавством форми та шляхи реалізації права на свободу релігії і церкви. В загальному досліджуються міжнародні та вітчизняні нормативно-правові акти у сфері правового регулювання зазначених правовідносин.

Ключові слова: світогляд, свобода світогляду, свобода релігії та церкви, релігійний світогляд, державно-правове регулювання, релігійні організації, нормативні акти, державна політика.

Вступ. Суспільні переміни в Україні, ознаменовані здобуттям державної незалежності, відмовою від тоталітарної моделі політичного устрою і економічного ладу, обумовили виникнення якісно нової ситуації в духовному житті народу України. За досить короткий час відбулася переорієнтація свідомості мільйонів людей на ті світоглядні і морально-етичні цінності, які раніше відкидалися офіційною загальнообов'язковою ідеологією. Ідейні постулати тоталітаризму, що не відповідали об'єктивним процесам суспільного розвитку, потерпіли поразку внаслідок знищення їх опори – всевладдя партійно-державної диктатури. Значимість проблем, пов'язаних із утвердженням свободи совісті і функціонуванням релігії в суспільстві, у сучасному світі важко переоцінити. Церковні організації залишаються одними з найбільш стійких соціальних інститутів [11, с.88].

Релігія та релігійні організації (Церкви) стали активними чинниками духовного відродження в Україні. В громадській думці переважає оцінка релігії як визначального елементу духовної культури, невід'ємної складової духовності особи. На сьогодні релігійність в Україні стала масовим явищем, а релігія і Церква постають нині тим суспільним чинником, який користується найбільшим авторитетом у громадян нашої країни [13, с.32 – 33].

Внаслідок відмови держави від ідеологічного тиску на конфесійне середовище протягом усіх років незалежності можемо спостерігати активний ріст кількості релігійних громад і організацій, зростання релігійної активності громадян та посилення впливу церков (релігійних організацій) на всі сфери життя суспільства.

Постійно зростаюча активність релігійних організацій в сфері співробітництва держави і церкви, усвідомлення представниками українського релігійного співтовариства безпосередньої приналежності до суспільних перетворень, які відбуваються в нашій країні, безумовно робить **актуальною** проблему, що є предметом нашого дослідження.

Метою цього дослідження є визначення змісту поняття права на свободу релігії та церкви і загальний аналіз вітчизняного законодавства (в тому числі і ратифікованих Україною міжнародних нормативно-правових актів), що регулює правовідносини у сфері свободи релігії та церкви.

До основних **завдань** роботи, що визначають її структуру, слід віднести наступні:

- визначення релігієзнавчо-правових аспектів, що структурно складають і розкривають зміст поняття «свобода совісті», з'ясування змісту понять «свобода релігії» та «свобода церкви»;
- визначення шляхів і напрямів реалізації особою права на свободу релігії, шляхом аналізу відповідного вітчизняного законодавства;
- окреслення основних напрямів регламентованої українським законодавством реалізації своїх функцій релігійними організаціями (здійснення права на свободу церкви).

Оскільки тема перебуває на стику релігієзнавства і права, у першу чергу слід зазначити, що ретельні дослідження в цьому напрямку проводились саме науковцями в галузі релігієзнавства – М.Ю. Бабієм, Л.О. Филипович, В.І. Докашем, В.В. Климовим. Зокрема, М.Ю. Бабієм проводилось ґрунтовне дослідження «свободи совісті» як філософсько-антропологічної та релігієзнавчої категорії [1], було складено і впорядковано збірник витягів з міжнародних та українських правових актів і релігійних документів з питань свободи совісті та віросповідання [12].

Також В.В. Климовим проводився релігієзнавчо-правовий аналіз умов реалізації принципу свободи совісті і віросповідання, функціонування Церкви в українському суспільстві періоду незалежності [3].

У той же час правниками–науковцями Н.Г Шукліною [14] та П.М. Рабіновичем [4] питання свободи совісті та його правової регламентації окремо не розглядалося, а досліджувалося лише в контексті декларації та нормативного захисту прав і свобод людини загалом.

Виклад основного матеріалу. Свобода совісті знаходиться у нерозривному зв'язку зі світоглядними параметрами буття людини і є одним із екстраординарних компонентів структури життєдіяльності особистості. В цьому аспекті вона постає не як особливий дар держави, влади, а як природне, невідчужуване право кожної людини – право на вільний, завізований власною совістю вибір певних світоглядних цінностей, орієнтирів, у тому числі й релігійних, та вільної самореалізації особистості на основі цього самовизначення.

Отже, можна стверджувати, що свобода совісті – це атрибут особистості, її право бути самою собою, бути автором як свого самовизначення, так і самоствердження.

Свобода совісті – полісемантична категорія, яка має відношення до філософії, етики, політології, права, релігієзнавства, теології. У релігієзнавстві вона розглядається як право, що гарантує недоторканість совісті людини у питаннях ставлення до релігії, розкривається через поняття «свобода релігії», «свобода віросповідання», «свобода церкви», «свобода в релігії» [1, с. 66–70; 2, с. 250–251].

Свобода релігії – незалежне функціонування релігійних течій, рухів та їхніх інституцій, а також правові, суспільно-політичні, економічні можливості та гарантії для вільного релігійного самовизначення й самореалізації особистості.

Свобода віросповідання – законодавчо гарантоване право особистості вільно, без зовнішнього примусу, обирати, сповідувати будь-яку релігію, задовольняти свої релігійні потреби, здійснювати інші культові дії відповідно до своєї релігійної орієнтації.

Свобода церкви – соціально-правові гарантії вільного функціонування церкви, релігійних громад та інших об'єднань віруючих.

Свобода в релігії – межі свободи, в яких, згідно з віросповіданням, може реалізуватись ініціатива та самодіяльність віруючих щодо тлумачення головних положень віровизнання, відправлення культів.

Свобода совісті – це право мати, приймати і змінювати релігію або переконання за своїм вибором і свободу одноособово чи разом з іншими сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати жодної, відправляти релігійні культу, відкрито виражати і вільно поширювати свої релігійні або атеїстичні переконання [2, с. 250–251].

Слід зазначити, що свобода совісті і свобода релігії, як її найважливіша структурна складова, передбачають насамперед зовнішнє, публічне вираження вимог совісті, певні вчинки, діяльність згідно з цими вимогами. Тобто свобода совісті включає два аспекти: внутрішній і зовнішній. М. Бабій підкреслює, що внутрішній аспект свободи совісті не підпадає під правове регулювання. «Процес вільного вибору тієї чи іншої світоглядної, в тому числі релігійної парадигми, ціннісних орієнтацій, свого шляху до єднання з Богом, не є об'єктом права» [12, с. 7].

Власне право не може регулювати сам процес вибору тієї чи іншої релігії. Свобода релігії як право є формально зовнішнім для релігійного самовизначення особистості. Право лише визначає межі, можливості, гарантії вільних зовнішніх виявів і реалізації свободи совісті, релігії. Зазначене передбачає створення в суспільстві таких демократичних умов, такого комплексу економічних, політичних і правових можливостей, які б забезпечували вільний вияв віруючими своїх релігійних переконань, повноцінне задоволення релігійних потреб. На рівні законодавчих, економічних і політичних ініціатив держава має забезпечити умови, що гарантували б як вільне самовизначення, так і самоствердження особистості в духовній (світоглядній) сфері її буття. Право має гарантувати, щоб жоден індивід не піддавався зовнішньому примусу, насиллю над його совістю та світоглядною самовизначеністю. Отже, реалізація свободи совісті може бути ефективною лише за умови належного та достатнього державно-правового регулювання правовідносин у сфері свободи релігії та церкви.

Надалі розглянемо можливі шляхи та форми реалізації права саме на *свободу релігії та церкви* – як зовнішнього аспекту права на свободу совісті, що, власне, і підлягає безпосередньому правовому регулюванню. Мається на увазі, що якщо «внутрішнє» право законодавцем лише декларується, то «зовнішні» шляхи і форми реалізації цього права отримують визначену та детальну регламентацію у відповідних загальних та спеціальних нормативно-правових актах.

Як суверенна держава, член Ради Європи, Україна приєдналась і бере участь у реалізації основоположних міжнародних угод з прав людини, захисту свободи віросповідань. «Загальна декларація прав людини», «Міжнародний пакт про громадянські та політичні права», «Декларація про ліквідацію всіх форм нетерпимості та дискримінації на підставі релігії чи переконань», «Європейська конвенція з прав людини» – це і орієнтири, і суть уявлень про критерії та стандарти прав і свобод особистості. Ратифіковані Україною, ці та інші міжнародні нормативно – правові акти

фактично є ядром системи нормативних актів, що регулюють правовідносини в сфері свободи совісті. Вони декларують, надають офіційні тлумачення та деталізують механізми практичної реалізації права на свободу совісті, релігії та церкви. Важливим при цьому є те, що характерною ознакою вказаних міжнародних правових актів є тенденція до більш детального і повного правового захисту свободи совісті, віросповідання, розширення простору практичного вияву цього права [12, с.8].

Чіткими є і міжнародні гарантії свободи совісті і віросповідання, а також свободи діяльності релігійних організацій, забезпечення демократичних відносин держави і церкви. Слід відзначити при цьому, що міжнародні правові акти, як і українські, передбачають і певні обмеження у сфері свободи совісті й віросповідання. Такі обмеження передбачені законом і є необхідними для охорони суспільної безпеки, порядку, здоров'я та моралі. Піднятіся до рівня стандартів, визначених ратифікованими Україною міжнародними нормативними актами, забезпечити ефективне функціонування демократичних інститутів, вільну циркуляцію ідей та інформації, забезпечити на національному рівні демократичну спрямованість усього процесу законотворення у сфері свободи релігії та церкви – саме ці проблеми знаходяться в центрі практичної політики нашої держави.

В сучасних умовах нормативне визначення і неухильне дотримання апробованих розвитком цивілізації принципів свободи совісті як важливого елемента загальнолюдських цінностей і невід'ємних прав людини є неодмінною ознакою демократичності суспільства. Для української держави це означає умову її повноцінної інтеграції у міжнародну спільноту, запоруку незворотності політично-економічних реформ, а також один із засобів досягнення внутрішньої стабільності, гармонії і злагоди в суспільстві.

Попри всю складність та неоднозначність процесів релігійно-церковного життя, українське суспільство усвідомило необхідність утвердження загальновизнаних норм свободи совісті. Це підтверджує і визнання Україною основоположних принципів прав людини (ратифікація міжнародних документів і приведення у відповідність до них національного законодавства); включення їх у програмні документи більшості політичних партій та громадських об'єднань; послідовне відстоювання цивілізованих підходів до релігійно-церковних проблем більшістю інтелектуальної еліти. Долаючи тяжку спадщину минулого, Українська держава в посттоталітарний період зробила багато для забезпечення правового статусу церков. Одним з перших законодавчих актів України, ще напередодні здобуття державної самостійності, був Закон «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23 квітня 1991 року. Цим законодавчим актом було започатковано докорінну перебудову державно-церковних відносин, зміну акцентів та пріоритетів в цій сфері. Держава принципово стала на шлях гармонізації відносин з церквою, співробітництва з нею на благо народу України.

Цей стратегічний курс знайшов своє відображення в Конституції України, що була прийнята 28 червня 1996 року. У преамбулі підкреслюється, що Верховна Рада України від імені Українського народу – громадян України всіх національностей, висловлюючи суверенну волю народу, усвідомлюючи відповідальність перед Богом, особистою совістю, попередніми, сучасними і наступними поколіннями приймає цю Конституцію. В статті 35 Конституції України закріплюється право кожної людини на свободу світогляду та віросповідання. Це право передбачає свободу сповідувати будь-яку релігію, або не сповідувати жодної, без перешкод відправляти – одноосібно чи колективно – релігійні культу та ритуальні обряди, вести релігійну діяльність. Церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа – від церкви. Жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова. Здійснення цього права може бути обмежене Законом лише в інтересах охорони суспільного порядку, здоров'я та моральності населення. За останні роки створені необхідні правові умови діяльності релігійних організацій. Кожному громадянину України гарантується право мати свою релігію чи переконання; приймати іншу релігію чи переконання; міняти релігію; одноосібно чи разом з іншими сповідувати свою релігію, відправляти культ, виконувати релігійні обряди, дотримуватись канонів своєї релігії в житті; право батьків (чи осіб, що їх замінюють) виховувати своїх дітей відповідно до своїх особистих переконань; право на таємницю сповіді та інші.

Питання власності, підприємництва, землекористування релігійних організацій, трудових відносин між релігійними організаціями та їх працівниками, служителями культу регламентовані нормативними актами, що регулюють правовідносини у сферах власності, підприємництва, соціального страхування, земельні, трудові. Спираючись на світовий досвід, Україна будує свою державну політику щодо релігії та церкви на засадах законності та соціальної справедливості.

Базовий Закон України “Про свободу совісті та релігійні організації” від 23 квітня 1991р. (зі змінами і доповненнями від 19 лютого і 23 квітня 1992р., 5 травня і 23 грудня 1993р., 22 грудня 1995р., 17 грудня 1996р.) окреслив основні шляхи та форми реалізації права на свободу релігії та церкви.

Так, Законом докладно регламентується свобода кожного безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культу і ритуальні обряди. Частина п'ята ст. 3 забороняє будь-кому “вимагати від

священнослужителів відомостей, одержаних ними при сповіді віруючих”. Відповідно до частини першої ст. 4 Закону, “в офіційних документах ставлення громадянина до релігії не вказується”. Ряд положень Закону присвячено проблемам релігійного виховання. Наприклад, батьки або особи, які їх замінюють, мають право виховувати своїх дітей відповідно до своїх власних переконань та ставлення до релігії (ст. 3). Громадяни можуть навчатися релігійного віровчення та здобувати релігійну освіту індивідуально або разом з іншими, вільно обираючи мову навчання. З цією ж метою релігійним організаціям дозволено створювати для релігійної освіти дітей і дорослих навчальні заклади і групи, а також проводити заняття в інших формах, використовуючи для цього приміщення, що їм належать або надаються у користування (ст. 6).

Чинні Конституція та Закон України не тільки захищають від втручання з боку держави, але й сприяють водночас особі в реалізації її релігійного світогляду або належності до релігії в соціальному і політичному процесі. Відповідним чином органи державної влади виявляють турботу про те, щоб при встановленні порядку роботи осіб, вони мали змогу виконувати свої релігійні потреби. Так, згідно зі ст. 21 Закону, командування військових частин надає можливість військовослужбовцям брати участь у богослужіннях і виконанні релігійних обрядів. Богослужіння та релігійні обряди в лікарнях, госпіталах, будинках для престарілих та інвалідів, місцях попереднього ув'язнення і відбування покарання проводяться на прохання громадян, які перебувають в них, або за ініціативою релігійних організацій. Адміністрації зазначених установ мають сприяти цьому. В інших випадках публічні богослужіння, релігійні обряди, церемонії та процесії проводяться щоразу з дозволу відповідної місцевої державної адміністрації, виконавчого комітету сільської, селищної, міської Ради народних депутатів.

Свобода релігійних об'єднань або свобода вести релігійну діяльність (свобода церкви) складає основу конституційно-правового захисту релігійних організацій. Цьому питанню вказаний Закон присвятив розділ II “Релігійні організації в Україні” (7–16 статті). Відповідно до ст. 7 Закону, релігійні організації в Україні утворюються з метою задоволення релігійних потреб громадян сповідувати і поширювати віру і діють відповідно до своєї ієрархічної та інституційної структури, обирають, призначають і замінюють персонал згідно зі своїми статутами (положеннями).

Релігійними організаціями в Україні визнаються: релігійні громади, управління і центри, монастирі, релігійні братства, місіонерські товариства (місії), духовні навчальні заклади, а також об'єднання, що складаються з вищезазначених релігійних організацій.

Говорячи про статус релігійних організацій, звернемо увагу на те, що законодавство України поважає їх самостійність у внутрішній діяльності, закріплює за ними певні майнові права (розділ III Закону), регулює деякі питання їх трудової діяльності (розділ V Закону). Нарешті, Закон у ст. 29 і 30 встановлює, що контроль за додержанням законодавства України про свободу совісті та релігійні організації здійснюють місцеві Ради народних депутатів та їх виконавчі комітети. А для забезпечення проведення державної політики щодо релігії та церкви утворено Державний орган України у справах релігії.

Відносини держави і релігійних організацій, зокрема правовідносини в сфері вільного функціонування релігійних громад та організацій, закріплення за ними відповідних прав, ґрунтуються на засадах Конституції України (ст. 11, 15, 19, 24, 34, 35–37), які конкретизуються та розкриваються в Законах України «Про об'єднання громадян» та «Про свободу совісті та релігійні організації».

Зокрема, статтями 36 та 37 Конституції передбачено право громадян об'єднуватись в громадські організації з метою реалізації задоволення будь-яких власних інтересів. Важливо звернути на це увагу, оскільки статутна діяльність (культура, добродійницька, місіонерська, освітня тощо) здійснюється релігійними організаціями не тільки безпосередньо, але й через створені ними різноманітні братства, товариства, асоціації та громадські фонди, діяльність яких детально регламентується саме Законом України «Про об'єднання громадян».

Право на об'єднання (свободу асоціацій), згідно з частиною першою ст. 36 Конституції України, означає право створювати політичні партії та громадські організації для захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів.

Якщо Конституція закріплює право громадян на об'єднання, то вже Закон України «Про об'єднання громадян» регламентує діяльність власне самих об'єднань.

Так, законодавець визначає широке коло прав для зареєстрованих об'єднань громадян. Згідно ст. 20 Закону вони користуються правом: (1) виступати учасником цивільно-правових відносин, набувати майнові і немайнові права; (2) представляти і захищати свої законні інтереси та законні інтереси своїх членів (учасників) у державних та громадських органах; (3) брати участь у політичній діяльності, провадити масові заходи (збори, мітинги, демонстрації тощо); (4) ідейно, організаційно та матеріально підтримувати інші об'єднання громадян, надавати допомогу в їх створенні; (5) створювати установи та організації; (6) одержувати від органів державної влади і управління та органів місцевого самоврядування інформацію, необхідну для реалізації своїх цілей і завдань; (7) вносити пропозиції до органів влади і

управління; (8) розповсюджувати інформацію і пропагувати свої ідеї та цілі; (9) засновувати засоби масової інформації; (10) засновувати підприємства, необхідні для виконання статутних цілей.

Гарантуючи свободу діяльності об'єднань громадян, Конституція України та Закон водночас забороняють утворення і діяльність громадських організацій, програмні цілі або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення.

Стосовно конкретної регламентації діяльності релігійних організацій, то вона закріплена в статті 23 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації», якою передбачена можливість здійснення релігійними організаціями добродійної і культурно-освітньої діяльності.

Зокрема, вказаною нормою права передбачено, що при релігійних організаціях можуть утворюватися товариства, братства, асоціації, інші об'єднання громадян для здійснення добродійництва, вивчення та розповсюдження релігійної літератури та іншої культурно-освітньої діяльності. Вони можуть мати свої статuti, що реєструються в порядку, встановленому для громадських об'єднань (див. вище).

На завершення хочеться навести слова М. Бабія про те, що «не лише визнання, а передусім ствердження цінності кожної людини, повага її духовного суверенітету, вільного світоглядного і життєвого вибору – основа свободи совісті. Як одна з фундаментальних загальнолюдських цінностей свобода совісті є основою розвитку гуманістичного, демократичного суспільства» [1, с. 81].

В свою чергу, реально гарантований та законодавчо закріплений державою захист прав, свобод та інтересів кожної людини, зокрема прав на свободу віросповідання громадян та інтересів релігійних організацій в умовах поліконфесійної країни, є важливою умовою створення в Україні справді демократичного громадянського суспільства, формування правової держави.

Висновки. Право на свободу релігії та церкви є зовнішніми аспектами права на свободу совісті, що полягають у соціально-правовому забезпеченні незалежного існування релігійних течій, напрямів та інституцій, вільного релігійного самовизначення й самореалізації особистості, а також вільного функціонування релігійних організацій, церков та інших об'єднань віруючих.

Основні принципи державної політики, що визначають можливі шляхи і форми реалізації права на свободу релігії та церкви в Україні, регламентуються ратифікованими Україною міжнародними правовими актами і гарантуються державою у формі права особи на свободу світогляду і віросповідання, закріпленого в ст. 35 Конституції України та деталізованого в Законі України «Про свободу совісті та релігійні організації». Це право передбачає свободу сповідувати будь-яку релігію, або не сповідувати жодної, без перешкод відправляти – одноосібно чи колективно – релігійні культу і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність. Також законодавець надає особі можливість релігійного навчання в будь-якій формі, в тому числі, і релігійної освіти, а також, безперешкодного відправлення релігійних культів, церемоній та обрядів навіть в умовах проходження строкової військової служби і позбавлення волі. Все зазначене і визначає шляхи та форми реалізації права на свободу релігії.

Напрями реалізації права на свободу церкви регламентує законодавство у сфері правового регулювання діяльності релігійних організацій. Крім уже зазначених нормативно-правових актів, до такого законодавства також можна віднести Закон України «Про об'єднання громадян». Серед шляхів реалізації права на свободу церкви слід відзначити добродійну та культурно-освітню діяльність релігійних організацій.

Література

1. Бабій М. Ю. Свобода совісті: Філософсько-антропологічне і релігієзнавче осмислення. – К., 1994.
2. Докаш В. І., Лешан В. Ю. Загальне релігієзнавство: Навчальний посібник. – Чернівці: Книги – XXI, 2005.
3. Климов В.В. Свобода совісті, церква, релігійність в українському суспільстві періоду незалежності: Вибрані статті. – К.: Відділення релігієзнавства Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України, 2009.
4. Конституція України: науково-практичний коментар. Рабінович П.М., Хавронюк М.І. – Харків, К., 2003.
5. Релігійна свобода і права людини: Місія і прозелітизм, – Львів: Свічадо 2004. – Т.3.
6. Релігійна свобода. Релігія і Церква в Україні: уроки минулого і проблеми сьогодення // Науковий щорічник / За заг. ред. А. Колодного, М. Новиченка, О. Сагана. – К., 2003.
7. Релігійна свобода: гуманізм і демократизм законодавчих ініціатив в сфері свободи совісті (міжнародний і український контекст) / За заг. редакцією А. Колодного і О. Сагана. – Київ, 2000.
8. Релігійна свобода: історичне підґрунтя, правові основи і реалії сьогодення // Науковий збірник / За заг. ред. проф. А. Колодного. – К, 1998.

9. Релігійна свобода: мас-медіа, школа і церква, як суспільні фактори утвердження // Науковий щорічник / За заг. ред. А. Колодного. – К., 2001.
10. Релігійна свобода: природа, правові і державні гарантії // Науковий щорічник / За заг. редакцією А. Колодного і В. Єленського – К., 1999.
11. Свобода релігії та віросповідання в Україні в контексті дотримання міжнародних стандартів з прав людини та основних свобод. – Харків: Фоліо, 2005.
12. Свобода совісті та віросповідання в контексті міжнародних й українських правових актів та релігійних документів (витяги). – Видання друге (допрацьоване і доповнене) / Упорядник, автор передмови і приміток М. Ю. Бабій – К., 2006.
13. Толерантність: сфера міжконфесійних відносин. Релігієзнавчий аналіз / Упорядник, автор передмови Л.О. Филипович. – К.: ЦеРІС, 2004. – Вип. 2.
14. Шукліна Н.Г. Права людини в Україні: проблеми теорії і практики конституційного регулювання: Монографія. – К.: Вид-во Київського університету, 2004.

Summary

Mariana Kryvych

Ways and forms of the realization of rights for religion and church freedom in the context of Ukrainian legislation

In this article the author outlines the forms and ways of realization of freedom of religion and church which are regulated by national legislation. International and national legislative enactments are generally investigated in the area of legal regulation of mentioned relations.

УДК 281.93

© Віктор Мишков
м. Рівне

ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВІДНОСИН РОСІЙСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ ТА СТАРООБРЯДНИЦТВА ЕПОХИ ПОСТМОДЕРНУ

У статті розкрито особливості трансформації відносин між Російською Православною Церквою та старообрядництвом. Проаналізовано ряд проблем, котрі заважають налагодженню конструктивного діалогу між гілками православ'я. Основною з них є та, що сьогодні не робилося спроб об'єктивно переосмислити події минулого з позицій сучасного становища православних християн.

Ключові слова: старообрядництво, православ'я, розкол, старовіри, єдиновірство, стародруковані книги, старообрядницькі приходи, Білокриницька церква.

Вступ. XVII століття охарактеризувалося такою драматичною подією в духовному житті народів Російської імперії, як розкол у Православній церкві. Церковний розкол – це не лише трагедія, в ньому є багато незрозумілого і таємничого. Приводом до нього послужила діяльність Московського патріарха Никона, який виправив богослужбні книги та провів реформи церковних обрядів за грецькими зразками.

Частина духівництва і мирян відмовились приймати виправлення. Відтак їх стали називати старовірами, старообрядцями і зовсім несправедливо розкольниками. А тих хто прийняв церковні реформи Никона – нововірами, новообрядцями або никоніанами. Однак, незгода з церковними реформами патріарха Московського була лише зовнішнім виразом соціального протесту. Церковна реформа патріарха Никона не змінювала основних догматів православної віри, але централізація та посилення церковної влади викликали протест з боку усіх верств суспільства. Боротьба за відновлення «старої церкви» об'єднала всіх незадоволених: бояри виступали під релігійними гаслами проти посилення самодержавства та утисків; купці – незадоволені економічним становищем Московського царства; стрільці – відстороненням їх від військових справ, створенням регулярних військових формувань; селяни і біднота – посиленням утисків та збільшенням податків; духовенство – авторитарністю та всевладдям Никона [14, с.39].

Унікальність старообрядництва полягає в його основній ідеологемі – необхідності збереження у всій повноті православного обряду, таким, як він склався в руській православній традиції до середини XVII століття. Психологічна інерція була однією з причин сакралізації не лише церковного обряду, але й багатьох побутових норм – в одязі, харчуванні, правилах життя. В історії християнства неможливо знайти